

A HÁZASSÁGTÖRÉS BÜNTETÉSE ÉS A HÁZASSÁG VÉDELME.*)

Ha a büntetendő cselekménynek elhatárolásában egyrészt a magánjogi jogtalanság, másrészt az erkölcstelenséggel szemben elfogadjuk azokat az ismertető jeleket, melyeket *Liszt* valamely cselekmény poenalisatiójának feltételeiül felállít, úgy nem lehet kétséges; hogy a házasságtörés, melynek jogtalansága a házastársak hűségét a házasság folyományául elismerő jogrendszerben nem vitás, melynek gyakorisága nem szorul bizonyításra s a melynek a házasságok erkölcsi tartalmára gyakorolt káros befolyását senki sem tagadhatja, a jelenleg uralkodó társadalmi rend szempontjából feltétlenül a büntethető cselekmények közé tartozik. Ha a delictum történeti fejlődésére vetünk egy pillantást, úgy nyilvánvalónak látszik, hogy eltekintve a művelődés legkezdetlegesebb fokán álló néhány néptől s eltekintve egyes kevéssé valószínű mondái hagyományoktól, a házasságtörés mindenkor és mindenütt**) a büntetendő cselekmények sorában foglalt helyet s a büntetés alá eső személyekre nézve különbség legfeljebb annyiban állott fenn, hogy a legelső korban, mint a férj tulajdon, a következőben mint a férj és a család becsülete ellen intézett támadás, az újabb korban pedig, mint a házasság szentsége ellen irányuló cselekmény vétetett figyelembe. Mindez azonban épen nem bizonyítja azt, hogy a büntetés alkalmas eszköz a házasságtörés repressiójára, sőt azon különböző feltételek, melyekhez a legtöbb európai törvényhozás a házasságtörés megbüntetését köti, épen arra engednek következtetni, hogy a büntetési sanctiót felállító törvényhozó maga is teljes tudatában volt a használt fegyver kétélűségének, de azért, hogy

*) A házasság védelme a büntetőjogban című munka első kötetéből (453—471 oldal) az irodalmi jegyzetek elhagyásával.

**) Kivéve természetesen a legújabb korban az angol jogot és néhány svájci kanton jogát.

a fegyvernek a sértett ellen irányuló élet tompítani igyekezett, a fegyvernek teljes megbénulását idézte elő. Ha végig tekintünk azokon a rendelkezéseken, melyekben az egyes európai államok a házasságtörés megbüntetését szabályozták, úgy a szabályozás módját tekintve a következő csoportok ötlenek szemünkbe. Általában a házasságtörés csak a sértett fél indítványára vagy vádjára alapján büntethető, ellenben feltétlenül hivatalból rendeli büntetni a norvég és a baseli btk., a svéd és finn btk., ha a sértett a házasság felbontását kérte, végül Appenzell, Glarus, Graubünden és Obwalden kantonok btk.-ve, ha a házasságtörés közbotrányt okozott, vagy ha a házasságtörők közösüléséből gyermek született. Általában a házasság felbontását az európai btk.-ek többsége nem tűzi a büntetés feltételéül, kivéve a magyar, német, bolgár, thurgauai, zürichi, tessini, baseli és solthurni btk.-et, továbbá a németalföldi btk.-et, mely a házasságtörés megbüntetését csupán a válóper megindításának feltételéhez köti. A mi végül a házasságtörésnek az alanyok szerinti megkülönböztetését illeti, úgy a román jogvidékhez tartozó btk.-et kivételével (ideértve Franciaországot, Belgiumot, Luxemburgot, Portugáliát, Spanyol- és Olaszországot, Boszniát, Szerbiát és Tessin kantont) a btk.-ek többsége a házasságtörő férfit és nőt egyaránt sújtja, míg az előbb említett btk.-ek a férj megbüntetésének feltételévé teszik, hogy a nejevel együtt közösen lakott házban concubinát tartson. A szabályozás részleteire nézve utalok azokra, a miket az összehasonlító jog fejezetében mondtam.

Ha már most közelebbről szemügyre vesszük az egyes megoldási lehetőségeket, úgy csakhamar arra a meggyőződésre kell jönnünk, hogy azok egymás közt csupán a tökéletlenség nagyobb vagy kisebb fokáért versenyezhetnek, a nélkül, hogy a házasságtörés poenalisatiója elé tűzött cél, t. i. a házasság erkölcsi tartalmának megóvását bármelyikök is sikeresen valószínűsítaná meg. Legkevésbé közelíti meg e cél az az expediens, mely első látszatra legalkalmasabbnak mutatkozik, t. L, hogy a házasságtörés hivatalból üldöztessék. Az, a ki a családot a társadalom pillérének, a házasságot pedig a pillér alapkövének tekinti, bizonyára nem rosszalhatná eléggé, hogy a családnak légmentesen elzárt köre az állami közegek indiskret kémkedésének legyen színterévé s alig hiszem, hogy oly fanatikus socialista találkozna, a ki az állami gyámkodást az egyén felett ennyire ki óhajtana terjeszteni. Az erkölccscommissioknak szerencsésen letűnt korát idézné fel az, a ki a család körén kívül

állónak jogot adna arra, hogy szentségtörő kezekkel megzavarja a család békességét, még ha e békesség alatt erkölcsi romlás lappang is, mert hisz igaz ugyan, hogy a házasságtörés sanctiója által védeni kívánt jogtárgy állami érdek, de a sértett a másik házastárs, s ha ez némán tűri a rajta ütött sebet s hallgatásával családi tűzhelyének romjait igyekezik betakarni, az államnak nincs joga őt a megbocsátásban akadályozni. A sértett kímélete tehát házasságtörés esetén oly magasan álló elv, annyira szükségszerű folyománya a megvédendő házasságnak, hogy figyelmen kívül hagyása legtöbb esetben a védelem fegyverét a védett ellen fordítaná.

Ebből a *contrario* következik, hogy a házasságtörés indítványi *delictum* legyen. Ha azonban a magánindítvány az eddig vázolt visszásságokat elhárítja is, úgy másrészt újakat idéz fel. Ha Gautier túloz is, mikor azt állítja, hogy a törvényhozás, midőn a házastárs indítványát teszi az üldözés feltételévé, erkölcselenebb cselekményt provokál és védelmez, mint maga a házasságtörés, úgy még sem tagadható, hogy az indítványtevő házastárs odiosus szerepet játszik és nem sokkal rokonszenvesebb, mint a gyermek, ki szülője, vagy a szülő, ki gyermeke ellen tesz pl. lopás miatt feljelentést. Az állam pedig, mely e nem *sympathikus* egyénnek segítségére van, mely büntető hatalmának gyakorlását egy ilyen kevéssé közbecsülésre méltó személynek akaratelhatározásától teszi függővé, méltatlanul alárendelt szerepet játszik, ha szolgálatait annak rendelkezésére bocsátja, a ki a nemesebb gondolkodásnak néma megvetése helyett a piacon kiáltó bosszúkhöz folyamodik. Hozzájárul ehhez, hogy gyakran az indítványtevő házastárs maga is részes a házassági viszony feldúlásában, mely részességet a kívül álló harmadik csak nehezen méltányolhatja. Házasságtörés esetén a legfokozottabb mértékben áll fenn az összes indítványi *delictumok* közt a sértett gyanús üzérkedésének veszélye s a gyakorlat legjobban bizonyítja, hogy a magánindítvány igen gyakran sikerrel használt zsarolási eszköz a másik házastársnak botránytól rettegő büntársa ellen. Másrészt a tisztességes, becsületére féltékeny ember, ki az uralkodó erkölcsi közvéleménynek hatása alatt áll, s ennél fogva szükségképen nem tud menekülni a lovagias becsületnek középkori *reminiscentiákkal* átszőtt fogalmától, irtózni fog a törvény által rendelkezésére bocsátott eszköz használatától. Kérdem már most, mire való az indítványi jogosultság, ha az, a ki használhatná, nem él vele, a ki pedig használja, visszaél.

Hátra van a harmadik lehetőség, hogy t. i. a házasságtörés büntethetősége a házasság előzetes felbontásától tétessék függővé. E módozat kétségkívül számos nehézségnek veszi elejét. Így mindenekelőtt annak, hogy a házasságtörés büntetése a házasság tartama alatt össze nem egyeztethető a házasság természetével, másrészt pedig azzal az előnnyel jár, hogy megkönnyíti a bizonyítást és enyhíti a botrányt. Csakhogy e feltétel, mely egyébként — mint az a következőkből kiténik — az üldözhető esetek számát lényegesen csökkenti, magában meg nem állhat s akár a hivatalbóli üldözéssel, akár a magánindítvánnyal hozzuk kapcsolatba, alig kerülhető el, hogy az egyik vagy másik módozatnak fennebb vázolt hátrányai be ne következzenek.

De még ha az üldözés módja és feltételei által okozott nehézségektől eltekinthetnénk is, újabb nehézségeket idéz elő a repressió nemének megválasztása. A büntető repressió szegényes fegyvertára nem nagy választást enged. A pénzbüntetetés semmiesetre sem áll arányban a delictum természetének komolyságával s ha már a törvényhozások túlnyomó többsége az egyszerű becsületsértésnek sem tartja elégséges megtorlásául, mely felfogás helyességét legjobban a párbaj kiirthatatlansága bizonyítja, úgy még kevésbé tarthatjuk alkalmasnak a házasságtörés megbüntetésére és ha az állam a pénzbüntetésekre a »non olet« elvét a legteljesebb mértékben generalisálja is, épen a házasságtörés esetében némileg jogosult az a szemrehányás, hogy a törvényhozó a házasságon kívüli viszonyoknak díjszabását állítja fel s az államnak kétes eredetű jövedelmeket szerez. Ha elméletben nem tagadhatom is, hogy a kártérítés és a pénzbüntetetés homlokegyenest elütő fogalmak, úgy gyakorlatilag azok, a kik némileg jogosult romantikus felfogással hibául róják fel az angol jogrendszernek, hogy a Criminal-Conversation miatt indított perekben a házastársi hűségen ütött sebet bankjegyekkel engedi betapasztani, csak nehezen fogják meg indokolhatni az államnak in meritó azonos eljárását. Ha már most büntető igazságszolgáltatásunk általános orvosszerére a szabadságvesztés-büntetésre fordítjuk figyelmünket, úgy repressiv hatása nem tagadható, javító és megelőző hatása azonban a házasságtörésre vonatkozólag még sokkal kevésbé van, mint bármely egyéb delictummal szemben. *) Ha e mellett figyelembe

*) Gautier kissé túloz, midőn azt állítja, hogy »la claustration ne servira guère qu'à exacerber le penchant qu'il s'agirait de réfréner.«

vesszük, hogy a repressiók a XVIII. század vége óta Európaszerte bekövetkezett enyhülése kizárja a súlyos vagy hosszútartamú szabadságvesztés-büntetés alkalmazását, úgy a gyakorlatban alábbiak szerint alkalmazott rövid tartamú fogház- és elzárásbüntetések ellen az említettekén kívül nemcsak a rövid tartamú szabadságvesztés-büntetés általános kritikája, hanem a házasságtörés miatt elítélteknél még az is szól, hogy ezek rendszerint lóval magasabb értelmiséghez tartoznak, mint a fogház rendes lakói, e mellett azonban — miként azt vétkük bizonyítja — könnyen befolyásolhatók és alkalmas alanyai a kriminalis ragályozásnak. Ezek az aggályok indították többek közt *Franck*-ot arra, hogy a házasságtörés büntetéseül a fogház helyett a becsületbüntetések egész sorát hozza javaslatba. Az erkölcsi talio rendszere a vétkest a büntetéssel azon jogaiban akarja megtámadni, a melyeket ez figyelmen kívül hagyott és sértett, ennél fogva meg kellene fosztani az atyai és gyámi hatalomtól, ki kellene zárni a családi tanácsból s minden olyan közfunktiónál, mely a nevelésre és az erkölcsökre befolyást gyakorol. Ne lehessen esküdtszéki tag, mert mint ilyen ítélné azon delictum felett, melyben vétkes volt, ne lehessen községi tisztviselő, hogy a házasságtörésnél közre ne működhessek. Sőt *Franck* felháborodásában annyira megy, hogy még az orvosi gyakorlattól is eltiltaná az elítéltet, mert e minőségében beavatkozást nyer a családi szentélybe. Őszintén szólva, *Franck*nek eszméje még talán a legtetszetősebb és alapgondolata elég közel áll ahhoz a megoldáshoz, melyet a mondandók során kívánatosnak fogok jelezni. A kivitelnek azonban nemcsak az állja útját, hogy pl. a magyar btk. becsületbüntetéseket mint főbüntetéseket nem is ismeri, de különösen az az irányzat, mely — egyéb okokból bár — a becsületbüntetések alkonyát jelenti. Gyakorlati értéke a *Franck* által ajánlott büntetési rendszernek csak a férfival szemben volna, a mi megvalósításának egyszer- s mindenkorra útját állja.

Minden argumentumnál meggyőzőbben és közvetlenebbül szól a házasságtörés büntetésének gyakorlati értéke ellen egyrészt a kimondott büntetéseknek teljes eredménytelensége a házasságtörés delictuma ellen folytatott küzdelemben, másrészt a büntető bíróság elé kerülő eseteknek elenyészően csekély száma és főleg e ténynek combinációjából levonható azon eredmény, hogy a házasságtöréseknek nagyobb számban való megbüntetése semmiféle viszonyban nem áll az illető ország

erkölcsi viszonyainak kedvező vagy kedvezőtlen haladásával. A magyar statistika nem nyújt felvilágosítást, de az a tény, hogy a döntvények összes gyűjteményeiben összesen egy házasságtörési eset fordul elő, eléggé bizonyítja, hogy a házasságtörés nálunk büntetendő, de *nem büntetett* *) cselekmény, a minek oka, miként azt a német birodalmi statisztikából is látni fogjuk, a kúria ismeretes gyakorlatára vezethető vissza. E mellett azonban, ha egy őszinte pillantást vetünk társadalmunk belsejébe, azt tapasztalhatjuk, hogy a házassági hűség megőrzése nem tartozik nemzeti erényeink közé.

A külföldi államokra nézve részletes adatok állanak rendelkezésünkre, így, hogy néhány kisebb állammal kezdjem az összehasonlítást:

Svédországban az 1890—1899. években házasságtörés miatt összesen 222, tehát évenként átlag 22 egyént ítéltek el. ezek közül 99-et fogházra, 123-at pénzbüntetésre.

<i>Norvégiában</i> 1865—74-ig terjedő időben	139
1875—84 „ „ „	65
1885—94 „ „ „	70 egyént,

tehát évenként átlag 69 egyént ítéltek el.

Németalföldön a Code pénal uralma alatt 1886-ban 3 egyént, az 1887—1898-ig terjedő idő alatt összesen 4 egyént, míg

Dániában az utolsó 13 év alatt összesen 2 házasságtörési eset fordult meg a bíróságok előtt.

Ez adatok megítélésénél figyelembe veendő, hogy Svédországban a házasságtörés általában indítványi delictum, míg Norvégiában a ma érvényben levő btk. szerint hivatalból üldözendő. Eltekintve tehát attól, hogy Norvégiának közerkölcsisége köztudomásúlag a legjobb egész Európában, míg a svédek a »skandináv francziák« elnevezését érdemelték ki, tekintetbe véve viszont, hogy Svédország lakosságának száma 1897-ben meghaladta az 5 milliót, míg Norvégiáé a 3 milliót is alig

*) A budapesti kir. büntetőjársbírósnál az 1890—1900-ig terjedő időben házasságtörés miatt feljelentés egyáltalán nem történt, 1901 folyamán minthogy a Curia újabban elvétele mégis házasságtörés alapján bontja fel a házasságot, *két eset* merült fel. Ha figyelembe vesszük, hogy a budap. büntetőjársbírósnál utolsó évi ügyszáma kb. 24000-re tehető, az ország összes járásbírósnál pedig 1900-ban kb. 75000 vétségi és kihágási büntetőügy fordult meg, akkor tekintve, hogy valószínű, miszerint ha valahol úgy épen Budapesten tételnék feljelentés, a házasságtörést Magyarországon bátran a *címzetes delictumok* közé számíthatjuk.

közelíti meg, nyilvánvaló, hogy Svédországban az elítélések száma az elkövetések számához viszonyítva elenyészően csekély. Németalföldön, hol a házasságtörés nem csak indítványi delictum, hanem az eljárás megindítása a válóper folyamatba tételét is föltételezi, noha lakosainak száma körülbelül ugyanannyi, mint Svédorszáé, a házasságtörés úgyszólván teljesen büntetlenül marad. Hasonló eredményre jutunk, ha az európai kontinens nagyobb államainak statistikáját vetjük egybe. Ha tekintetbe vesszük, hogy a német birodalom lakóinak száma 1895-ben 52 millió, az osztrák császárságé pedig ugyanakkor 25 millió volt? s hogy a két állam társadalmi erkölcsének mértéke nem sokban különbözik, akkor valóban frappáns az 1890—95-ig terjedő időben házasságtörés miatt elítéltek következő két táblázatának összehasonlítása:

Ausztria	Vádlottak száma	Ezek közül felmentetett	Elítéltetett				
			3 hónál hosszabb elzárásra	1—3 havi elzárásra	8 nap—1 havi elzárásra	8 napnál rövidebb elzárásra	pénzbüntetésre
1890	436	322	1	15	61	61	4
1891	452	336		7	63	42	4
1892	510	337		11	79	71	12
1893	585	366		18	91	74	36
1894	607	447		10	79	55	16
1895	561	382		19	72	67	19

Német-birodalom	Ügyek száma	Vádlottak száma	Elítéltetett				
			összesen	3 hónapi felüli fogházra	1—3 havi fogházra	8—30 napi fogházra	8 napig terjedő fog-
1890	143	156	112	6	30	37	36
1891	96	164	142	8	35	43	56
1892	114	150	121	9	34	36	41
1893	97	145	125	5	29	37	54
1894	126	214	185	11	54	68	51
1895	150	250	211	7	52	75	77
1896	166	284	260	10	59	90	99

Ez összeállításokból, eltekintve attól, hogy Németországban a házasságtörés miatt elítéltek számának emelkedése, melyet *Seuffert*, bonn-i tanár a sértettek fokozódó érzékenységére vél visszavezethetni, aránytalanul nagyobb, mint a összkriminalitás*)

*) Az összes elítéltek száma 1890-ben 381,450, 1896-ban 456,999 volt, tehát a szaporodás körülbelül 20%, míg a házasságtörés miatt elítélteknél körülbelül 100%.

nyilvánvalóan kitűnik, hogy a német btk. rendelkezése a házasságtörésről, noha a házasság fölbontásra vonatkozó iudicatura által nincs is annyira megbénítva mint nálunk, még az osztrák btk. szabályozásánál is eredménytelenebb, bár az osztrák btk. rendelkezése sem dicsekedhetik azzal, hogy különösen hatályos repressiót nyújtana. Viszont a mi a kiszabott büntetést illeti, úgy tekintve, hogy a törvényes büntetési tétel mindkét országban egyenlő, a német iudicatura mégis komolyabban fogta fel a delictumot, a mennyiben Németországban a kiszabott büntetéseknek átlag 36% volt nyolcz napon alóli, míg Ausztriában átlag az elítélteknek 46,5%-át »sújtották« nyolcz napot meg nem haladó elzárással, illetve pénzbüntetéssel.

Ha ezzel szemben a francia és olasz statistikának ugyan ezen évekre vonatkozó adatait vesszük figyelembe, úgy nemcsak azt látjuk, hogy a kiszabott büntetés aránytalanul súlyosabb, a mi egyébként csak szükségszerű következménye annak, hogy mindkét most említett ország btk.-ében a büntetési tétel minimuma 3 hó, de egyszersmind meggyőződhetünk arról, hogy, tekintve a népessége számát, mely Franciaországban kb. 38 millió, Olaszországban pedig 31 millió, tehát tetemesen csekélyebb, mint Németországban, az elítélések aránytalanul gyakoribbak. E mellett figyelemre méltó jelenség, hogy Franciaországban, de különösen Olaszországban az elítéltek száma ugyanazon időben ugyanoly arányokban növekedett, mint Németországban, a mi a részben előttünk ismeretlen s a kriminálstatistika felvilágosító szolgálatait igénylő kriminologikus okokra vezethető vissza, részben azonban azt bizonyítja, hogy a repressió teljes hatálytalanságával van dolgunk. Az áttekintéseket a következő két táblázat nyújtja.

Franciaország	Ügyek száma	Vádlottak száma	Felmertett	E l í t é l t e t e t t				
				1 évi v. felüli fogházra	1 év alatti fogházra	pénzbüntetésre	összesen	ebből feltétlesen
1891	867	1657	110	4	786	757	1547	27
1892	950	1781	118	1	800	863	1663	42
1893	961	1813	147	16	793	872	1666	62
1894	1016	1973	128	1	858	971	1845	49
1895	1021	1966	125	7	799	1041	1841	62
1896	1104	2129	140		752	1230	1989	79
1897	1252	2253	119		795	1339	2134	97

Olaszország	Vádlot- tak száma	Felmen- tetett	Ebből a sértett bocsána- tára	E l í t é l t e t t			
				összesen	6 hó—5 évi fogházra	1—6 havi fogházra	3 nap— 1 havi fogházra
1890	660	384	216	276	28	200	48
1891	707	439	294	268	28	215	25
1892	854	513	357	341	56	251	34
1893	879	441	291	438	209	305	24
1894	965	515	340	450	100	318	32
1895	1294	763	528	531	85	387	59

Ha figyelembe vesszük, hogy a sértett bocsánata Franciaországban ép úgy felmentést eredményez, mint Olaszországban, akkor kétségekívül frappáns az az adat, hogy a két táblázatnak *átlagát* véve alapul, Franciaországban a vádlottak 93,5%-át, Olaszországban 43%-át ítélik el. Még ha tekintetbe veszszük azt is, hogy Olaszországban a házasság fel nem bontható, ennél fogva a házasságtörés által sértett könnyebben lesz hajlandó a büntetőbírósághoz fordulni, hogy tehát Franciaországban a vád rendszerint alaposabb lesz, vajmi nehéz volna ez aránytalanság számára magyarázatot találni. Mindamellettt azonban kétséget kizárólag ki látszik tűnni az, hogy Franciaországban a házasságtörés repressiója a leggyakoribb. Hogy egyszersemind a leghatályosabb is volna, azt alig mondhatjuk, ha figyelembe vesszük, hogy a 19. század 2-ik évtizedében, midőn Franciaország első népszámlálását tartották, a lakosság száma meghaladta a 30 milliót, ugyanazon évtizedben pedig a házasságtörés miatt vádlottak évi átlaga 53 volt és a 19-ik század utolsó tizedében, noha a lakosság alig 9 millióval szaporodott, a házasságtörés miatt vádlottak számának évi átlaga 1939-re emelkedett. *A házasságtörés miatt kiszabott büntetés tehát még ott sem éri el célját, a hol tényleg alkalmazzák, hogy érhetné el tehát azt ott, a hol a §. csupán festett kép, mely tehetetlen szigorával, mint büntetőjogi madárijesztő csak megvetést támaszt, a helyett, hogy tiszteletet parancsolna!* A ki a házasságtörés megítélésében az u. n. közvélemény alantas erkölcsi nézeteit osztja, annak a büntetési sanctio nem imponál, a ki pedig a házasságtörőt erkölcsi okokból ítéli el, annak lelki szemei előtt — miként H. *Spencer* azt kifejezi — nem a kártérítés vagy a parancs megszegése folytán kiszabandó büntetés vagy a jó hírnév elvesztésének képei lebegnek, hanem annak a szerencsétlenségnek gondolata, melyet a cselekmény a sértett házastársnak okoz, a gyermekek életének megméltelyezése s

mindazon különböző rossz következmények, melyekkel a házassági kötelék szétszakítása jár.

Ezek után joggal kérhető mindenki: miért nem vonom le az eddigi adatokból azt a következtetést, hogy a házasságtörés a büntetendő cselekmények sorából töröltessék? Miért nem lehet a házassági hűség megszegésében rejlő jogtalanságot ép úgy civilis úton orvosolni, mint egyéb háztartási kötelességek*) elmulasztását? Őszintén szólva magam is legjobban szeretném a házasságtörés büntetőjogi szabályozásának gordiusi csomóját ily radicalis kardcsapással kettévágni. Nem is állja ennek útját semmi oly országban, hol a társadalmi erkölcs felett a büntető-törvéynél hatályosabb tényezők örködnek, a hol a társadalmi rosszalás, melyet az erkölcsileg legjobbak, legfejlettebbek irányítanak, erősebb hatást képes gyakorolni; mint az állami reprobatio. És itt elsősorban Angliára célozok. A nélkül, hogy az angol jog szerint házasságtörés miatt indítható kártérítési pereknek és azok botrányosságának védelmére kívánnék kelni, nem érthetek egyet *Dühren*-nel a ki angolgyűlölő furor teutoniusában a legmélyebb megvetéssel nyilatkozik az angol házasságtörési válóperekben dívó kíméletlen nyilvánosságról, e mellett azonban maga is kénytelen elismerni, hogy a házasságtörési perek száma a XIX. század második felében tetemesen apadt. Nem szabad elfelednünk, hogy az angol társadalom nemcsak kíméletlenül tárja fel sebeit, a minek legeklatásabb példáját IV. György királynak felesége ellen indított és a főrendiház által 1820-ban tárgyalt házasságtörési válópere nyújtja, hanem egyszersmind a legkíméletlenebb repressiót is gyakorolja a vétkesnek társadalmi bojkottja által. Elég, ha Anglia egyik legnagyobb politikusának *Sir Charles Duke*-nek, vagy *Parnell*-nek Írország koronázatlan királyának esetére utalok, kit házasságtörési pere nemcsak a társadalmi, de hosszú időre a politikai életben is lehetetlenné tett. A kontinentális erkölcs a házassági hűség megszegése esetén nem üt zajt, kerüli a botrányt s a jószívű társadalom még azt a vétket is megbocsátja, melyet törvényeiben büntetni rendelt. Az angol felfogás nem kerüli a botrányt s ha az így feltárt társadalmi sebek nem nyújtanak is erkölcsileg

*) Így pl az életközösség, a köteles eltartás stb. nincsenek büntető rendelkezéssel ellátva. Igaz ugyan, hogy a hűség megszegése súlyosabb lelki következményekkel jár, de a társadalmi érdek a házasság egész tartalmának épségben tartására vonatkozik, úgy hogy az említett kötelességek megszegése is esetleg poenalisálható volna.

aesthetikai látványt, a közvélemény friss levegőjén gyorsan behegednek, míg a mi álszenteskedő kíméletünk a külszín tetszetős ségét megóvjva ugyan, de a fekély befelé terjed s a közerkölcs gyökereit ássa alá.

A házasságtörés büntetlensége tehát csak úgy lehetséges, ha társadalmi ellenőrzés pótolja a büntetést. Így van ez nemcsak Angliában, de minden oly kis társadalomban is, hol a társadalom tagjainak összetartozósága nagyobb, s ez az oka annak, hogy pl. Genfben, hol a házasságtörés nem kriminalitás, a házassági erkölcs semmivel sem áll alacsonyabb fokon, mint a francia Svájc egyéb kantonjaiban.

A kontinentális Európa nagyobb államai s köztük hazánk is nem tartoznak e kategóriába. Sajnos, társadalmunk még nagyon is távol áll az erkölcsi érettség azon fokától, melyen a házasságtörésről a társadalom úgy ítél, hogy »c'est plus qu'une crime c'est une faute«. A házasságtörés által sértett férfi az u. n. jobb társadalmi osztályokban — és a delictumnál főleg ezek játszanak szerepet — gúnyolódó vagy legjobb esetben szánakozó mosoly tárgya*) és semmi sem áll távolabb a társaság tagjaitól, mint hogy a vétkeket megvetéssel sújtaná, ellenben mindenkor kész arra, hogy a férjnek a »tu l'as voulu George Dandin«-t odakiáltsa. A házasságtörés által sértett nő rendszerint még ennyi pártfogásra sem számíthat, sőt azt hiszem, a Kárpátoktól az Adriáig felharsanó hahota fogadná azt a nevenséges erkölcsbírót, a ki a férfi által elkövetett házasságtörésben valami rosszalásra méltót találna. Joggal mondhatjuk tehát a házasságtörésről, a mit *Ferriani* egy névtelen szerző nyomán mond, hogy oly titkos cselekmény, melyről mindenki tud s a mely, ha büntetik az elítéltet hírnévhez juttatja. Ily körülmények között a házasságtörés büntetőjogi repressiójának eltörlése annak előmozdításával volna azonos. Törekvésünk tehát egyelőre csak arra irányulhat, hogy a házasságtörésre vonatkozó *lex imperfecta*-t gyakorlatilag is *lex perfectá*vá alakítsuk.

A szabályozás kiinduló pontjául a büntetőjog rendelkezésénél fogva a házasság abban az alakjában s azzal a tartalmával kell, hogy szolgáljon, melyben s a melylyel azt valamely adott társadalomban a jog elismeri és szabályozza. Ép oly kevésbé lehetünk tehát figyelemmel a házasságnak a társadalom-

*) Jól mondja *Morselli* Pio *Viazzi* munkájához írt előszavában (*Sui reati sessuali* Torino 1896 XIX.), hogy a házasságtörésre szabott büntetés a vétkest rokonszenvvel s a szerelemben elbukottat nevenséggel övezi.

tudományi kutatások által megállapított lényegére, mint arra a néha talán jogos kritikára, melyet a házasság erkölcsi tartalmának meghamisítása miatt a felett gyakorolnak. Kétségkívül visszás dolog a hűség postulatuma egy oly házasságban, melyből hiányzik a szerelem,*) de ez még nem jogosít fel a házasságtörésnek arra a conceptiójára, melyet *Gambarotta* felállít, a mely abból indul ki, hogy a szerelem az emberi szervezetnek szükségszerű joga (*diritto necessario*), hogy tehát a házasságtörés csak akkor büntethető, ha a házasságot szerelemből kötötték és hogy a szerelem megszűnésével megszűnik a büntethetőség is. Akár vallásos intézménynek, akár szerződésnek tekintjük a házasságot, a ma kétségkívül uralkodó ethikai felfogás szerint, lényegében rejlik**) a nemi exclusivitás, vagyis a mint *Fichte* mondja: »Recht und Pflicht der ehelichen Treue ist identisch mit dem Wesen der Ehe selbst«. Mítsem változtat ezen, ha kimutatjuk is azt, hogy a monogamia physiologiailag természetellenes állapot hogy a hűség nem a szerelem correlatuma, hanem az önzése, mert a büntetőjog a jelenlegi társadalom rendjét van hivatva megvédeni s csak a védelem célszerűsége felett ítélni, nem pedig a védelem tárgyának helyessége és célszerűsége felett. Ez a szempont irányadó, nézetem szerint, nemcsak abban a kérdésben, hogy a házasságtörés egyáltalán büntetessék-e, hanem abban is, hogy a büntetésben a férfi és nő házasságtörése közt különbséget tegyünk-e. Nemcsak philosophusok, mint *Schopenhauer*, nemcsak sociologusok, mint *Schroeder*, de kriminalisták, mint *Liszt*, *Garraud*, *Carrara* vagy *Gautier*, is akadtak, a kik az egyenlőtlenség mellett törnek lándzsát. Ma már senki sem argumentál azzal, hogy a nő alacsonyabb rendű, hogy tehát ennél fogva a házasságban őt kevesebb jog illeti meg, hanem annak elismerése mellett, hogy — mint általában minden kétoldalú szerződésben — úgy a házasságban is, ellenkező kikötés híján, a *contrahensek* egyenlően vannak kötelezve,

*) V. ö. *Nordau*-nak szellemes, de néha túlzó bírálatát: *Die conventionellen Lügen der Kultur Menschheit*. Leipzig, 1896. 283—310.

**) *Ferriani* (*Der schlaue und glückliche Verbrecher übers*, von *Ruhemann Berlin* 1899. 212.) szerint a házasságtörés »das geborene (?) Verbrechen insofern, als besonders die Familie ein substantielles Element des gesellschaftlichen Organismus darstellt«. Hogy azonban ez miért zárna ki a házasságtörésnek szerződészegési jellegét s hogy a házasságtörés miért inkább »wahres und wirkliches Verbrechen«, mint más társadalomellenes poenalizált emberi cselekmény erre a kérdésre F. nem válaszol.

arra helyezik a súlyt, hogy a nő házasságtörése nagyobb társadalmi kárt okoz, ennél fogva a társadalom érdekeinek védelmét uraló repressiónak is súlyosabbnak kell lennie. Még ha elismernők is, hogy a büntetés fokának meghatározására kizárólag a társadalmi érdekek hatnak, az említett argumentum a tények hatalmának sehogy sem tud helytállni. Kétségtelen ugyanis, hogy a *perturbatio sanguinis* nem minden esetben következik be, míg úgy az említett írók, mint az azok nézeteit megvalósító román jogrendszerek a házasságtörését minden esetben súlyosabb beszámítás alá vonják, még akkor is, ha a fogantatás bebizonyíthatólag nem volt lehetséges, ha tehát még a veszélyeztetés sem állott fenn. Hozzájárul ehhez, hogy az a férfi, a ki házasságtörést követ el, a *perturbatio sanguinis* veszélyét épp oly mértékben idézi elő, mint a házasságtörés maga, mégis az egyenlőtlenség elvének hívei, kivéve az olasz kódexet, a házasságtörést enyhébben rendelik büntetni, a mi a legjobb bizonyítéka annak, hogy a nagyobb társadalmi kár elmélete csak ürügy az egyoldalú kedvezés elpalástolására. De sőt az esetben is, ha a házasságtörésben törvénytelen gyermekek vannak, ezek eltartásának kötelessége legalább is oly érzékenyen sújtja a törvényes gyermekek érdekeit, mint a *perturbatio sanguinis* veszélye, melyet a házasságtörés idéz elő. Ettől el is tekintve, számos körülmény mond ellent a házasságtörés súlyosabb megítélésének, így különösen, hogy a nő házasságtörésében rendszerint a férfi a kezdeményező, míg ellenben a férfi maga, *activ* fellépés nélkül, nem válhatik házasságtörésben vétkessé. Ha pedig a motívumokra vagyunk figyelemmel, melyek a házasságtörésben közrejátszanak, úgy azt látjuk, hogy azok nagy részének okozója közvetlenül vagy közvetve maga a férfi. Oly bonyolult lélektani előzményű cselekményeknek, mint a házasságtörés, motívumait kutatni messze meghaladná, nemcsak e munka keretét, hanem szerzőjének pszichológiai előismereteit is. A következő felsorolás tehát, melyet *Proal*, *Schroedel*, *Ferriani* és mások kutatásai alapján állítok össze, csupán exemplificatív természetű. A motívumok nagyjában a következők: *a)* nagy korkülönbség; *b)* kényszerű- vagy érdekházasság; *c)* a férj társadalmi helyzetét és nevelését meghaladó műveltség (az ú. n. meg nem értett aszszonyok kategóriája); *d)* a romantikus szentimentalizmus, melynek alapja a mysticismus által előidézett *exaltatio*; *e)* a vér-

mérséklet, melyhez gyakran a zene vagy a tánc hatása járul; *f)* a hiúság céljait szolgáló haszonlesés; *g)* nagy ritkán a szűkség; *h)* gyakran a rossz tanácsok, melyeket a vétkes nő a tisztességesnek irigységéből, vagy az anya leányának veje iránti gyűlöletből ad (alsóbb néposztálynál jósnők és kártyavetőnők); *i)* a mértéktelenség, a mennyiben az alkoholizmus fokozza a nemi vágyat és csökkenti az ellenállóképességet; *j)* a férjnek testi vagy lelki hiányai, melyekkel néha kapcsolatos a gyermekek utáni vágy, de főleg és különösen az elégedetlenség, melyet a házasság viszállya és czívódása vagy a férj által történt elhanyagolás okoz. — Azt hiszem, hogy Hans Gross éppen nem túloz, midőn azt mondja, hogy: «jede Frau, die über Vernachlässigung durch ihren Mann klagt, ist eine Ehebrecherin, oder mindestens auf dem Wege, eine zu werden». Ha már most e motívumokon végigtekintünk, úgy szükségképpen szemünkbe ötlük, hogy *a nő házasságtörésének causa proximo, vagy reniota-ja az t set eh túlnyomó többségében a férj valamely tulajdonsága vagy magatartása, melynek következményeiért a nőt súlyosabban felelőssé tenni a legégbekiáltóbb igazságtalanság volna.*

Kiinduló pontunk tehát továbbra is csak az az emelkedettebb felfogásra valló paritás lehet, melyet büntetőtörvénykönyvünk, a modern Európa codexeinek nagy részét követve, alapul vett. A szabályozás feltételeinek negatív korlátokat szab az a bíráló, melylyel az európai codexekben található megoldásokat kísértük. Ha sajátos viszonyainkra nem kellene tekintenünk, úgy a legelfogadhatóbb — «la moins fâcheuse», mint Gautier mondja — a svájczai btk.-tervezet 120. §-a lenne, noha a már említett aggályokon kívül kellemetlen következményekkel járna*) és mindenesetre csak azzal a hozzáadással volna megvalósítható, hogy a sértett ellentmondása útját állja a válóper bírósága által tett indítványnak. Curiánk gyakorlata folytán azonban e megoldás ép oly gyakorlatiatlan, mint a btk. 246. §-a. Ennélfogva, mint a házasság erkölcsi tartalmát tekintve, inkább célhoz vezető, a btk. 246. §-a helyett a *következő szöveget* hoznám javaslatba:

*) Így pl. az indítványtevő házassági bíróságra a hatóság előtti rágal-mazás (btk. 260. §) aligha volna alkalmazható. Ezenfelül a házassági bíróság a házasság felbontásának kimondásához nem tartja szükségesnek a motívumok, mentő körülmények stb., szóval mindannak vizsgálatát, a mi a vádemelésnek a társadalom közérdeke szempontjából feltétele.

«A házasságtörés, mely miatt a sértett a házasság felbontását kérte, ha a házasság e kereset alapján — a házassági törvény 77. §-ában említett házasságtörés, vagy a 80. §. a) és c) pontjaiban körülírt okok valamelyike miatt felbontott, 1—6 hónapig terjedhető fogházzal büntetendő.

A bűnvádi eljárásnak csak a sértett házastárs, ha pedig a házasság oly házasságtörés miatt bontatott fel, mely közbotrányt okozott, a házasság felbontását kimondó bíróság indítványára van helye.

Az indítvány vissza nem vonható.»

Sietek hozzátenni, hogy e megoldást épp oly kevésbé tekintem kifogástalannak, — hisz egyes elemeit fentebb magam bíráltam meg a legszigorúbban — mint a hogy reményilem, nem is véglegesnek. A házasságtörésre vonatkozó bármely büntető rendelkezés csak szükségparagrafus, mely csak kevésbé rossz lehet, de jó sohasem, és a magyar társadalom erkölcsi fejlődése lehetőleg minél hamarább eléri azt a fokot, melyen a házasság erkölcsisége is — mint *Guyau* munkájának címében mondja — »*une morale sans obligation ni sanction*» lesz. Hogy e fejlődésnek melyek a legelőnyösebb feltételei, annak — más szóval a házasságtörés praeventiójának — kifejtése *) már nem a büntetőjog, hanem a társadalmi bölcsélet feladata, mert hisz annak megállapításával jár, hogy a szerelem minő viszonyban álljon a házassághoz. A büntetőjog nem a szerelmet védi, hanem a házasság erkölcsét és abban a pillanatban, midőn a szerelem a házasság, a házasság pedig a szerelem szükségképpen feltétele lesz, midőn a társadalom közfelfogása el fogja ítélni azt, a ki a házasság erkölcsiségét nem tartja tiszteletben, midőn az egyén önkorlátozó ereje teljesebb mértékben fog uralkodni a társadalom rendjét veszélyeztető vágyak felett, abban a pillanatban a büntetőjog befejezte küldetését s a házasság tartalmának védelmét átengedheti az etikának.

Dr. Vámbery Rusztem.

*) Ily praeventiv rendelkezés volna például az, melyet egy régi genfi törvény felállított, hogy t. i. a hatvan éves s ennél idősebb férfi nem vehet nőül oly nőt, kinek életkora kevesebb, mint az ő saját korának fele. Hogy a házassági törvény 20. §-a, (ném. ptkv. 1312. §.), melyet *Thomsen* (*Criminalpolitische Bekämpfungsmethoden*. Berlin, 1893., 135.), a praeventio eszközüül (*Zwecklosmachen des Motivs*) állít fel, eléri-e ezt a czélt, azt nagyon is kétségesnek tartom, mert az egybekelés lehetőségére a legritkább esetben fognak házasságtöréssel törekedni. *Thomsen* maga is elismeri, hogy «*die oben geschilderte Kraft zur Verhinderung des Ehebruchs scheint nicht der Grund zur Beibehaltung (des §.-en) gewesen zu sein.*»